

ДО ПИТАННЯ ПРО СКЛАДОВІ ВНУТРІШНЬОСТАНОВОГО СТАТУСУ РОСІЙСЬКОГО ДВОРЯНИНА

Михайліченко М.А., кандидат історичних наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін та українознавства Сумського національного аграрного університету (Україна)

У 1785 р. Катерина II своєю «Жалуваною грамотою» остаточно закріпила перетворення російського дворянства на консолідований привілейований стан. Проте, пори формальну рівність, в середовищі дворянства існували власна стратифікація, своєрідна внутрішня ієрархія, яка визначала статус кожного окремого дворянина.

Російське дворянське законодавство передбачало поділ дворянства на особисте та спадкове шляхетство, а останнє диференціювало за способом набуття шляхетства.

До особистого дворянства належали цивільні службовці, які мали чини нижче від восьмого класу (колезький асесор та рівні йому чини) відповідно до Табелі про ранги. Їх не записували до губернських родовідних дворянських книг, вони не могли володіти кріпаками, їх участь у роботі дворянських корпорацій була обмежена [2, с. 86].

Що ж стосується спадкового дворянства, то «Жалувана грамота» закріплювала його поділ на шість груп, відповідно до тієї частини родовідної дворянської книги, в яку записувався той чи інший рід:

1) «дійсне», пожалуване російським монархом; 2) «військове», набуде завдяки військовим рангам від XIV до IX класів; 3) «восьмикласне», набуте завдяки вислuzі чинів починаючи від восьмого класу і вище; 4) «іноземне» дворянство, тобто іноземні дворянські роди, які вступили у російське підданство; 5) титуловане дворянство; 6) «давнє» дворянство, тобто роди які довели своє

дворянство за сто років і більше [4, 352-353]. Слід зазначити, що при юридичній рівності всіх спадкових дворян, незалежно від того, в яку частину родоводу книги вони були записані, приналежність до «дійсного» дворянства вважався менш почесним, ніж до військового і «восьмикласного», а всі категорії вислужного дворянства – менш престижними, ніж титузоване і «давнє» [1, с. 193].

Проте, ані приналежність до особистого дворянства, ані запис до більш чи менш «престижної» частини родовідної книги самі по собі ще не визначали внутрішньостановий статус дворянина. Так, відомі випадки, коли свою приналежність до «давнього» дворянства доводили «військові обивателі», тобто, фактично, селяни [3]. Говорячи ж про особисте дворянство слід враховувати, що за своєю культурою, побутовим звичкам і поведінкою особисті дворяни належали до шляхетного стану і саме з ним ідентифікували себе. Населення об'єднувало особистих і спадкових дворян в один дворянський стан. Лише деяка частина родовитого і заможного спадкового дворянства дистанціювала себе від особистих дворян. [2, с. 86].

Отже, слід шукати більш універсальні чинники формування внутрішньостанового статусу дворянина. Такими, на нашу думку, є місце у чиновній ієрархії та майнове становище.

Важливим елементом статусу дворянина був чин. Як зазначав Л. Шепелев, саме класами чинів вимірювалося місце особи у суспільстві [5, с. 23]. На думку ж Б. Миронова, дворянство, з урахуванням майнового становища, можна поділити на три страти – нижча, середня та вища. Нижча страта складалась із безпомісних та малопомісних дворян, які мали менше 20 ревізійних душ; середня – з середньпомісних, які володіли від 21 до 100 душ; вища – з власників великих маєтків, з кількістю душ більш як 100. При цьому корпоративні права місцевих дворян і ступінь їх участі в управлінні напряму залежали від їх матеріального становища. Право займати будь-яку посаду у дворянському самоврядуванні отримували лише ті з дворян, які мали річний прибуток не менше 100 крб. Це значило, що дворянин повинен був мати не менше 20 душ, оскільки в 1780-і рр. середній оброк складав 5 крб. сріблом з ревізійної душі [2, с. 86-87].

Таким чином, на нашу думку, головними складовими внутрішньостанового статусу дворянина були чин та майнове становище, яке вимірювалося кількістю ревізійних душ.

Використана література

1. Генеалогическая информация в государственных архивах России: Справочное пособие / Федер. арх. агентство, ВНИИДАД. Отв. сост. С.Н. Романова; сост. И.И. Глуховская, М.П. Дьячкова, В.И. Зввич и др. М., 2004. – 280 с.

2. Миронов Б. Н. Социальная история России периода империи (XVIII–начало XX века): Генезис личности, демократической семьи, гражданского общества и правового государства: [В 2-х тт.]. – СПб: Дмитрий Булавин, 1999. – Т. 1. – 518 с.
3. Михайліченко М. А., Потапенко С. Слобідський старшинський рід Щербин (генеалогічний розпис роду у другій половині XVII – початку XIX ст.) // Генеалогічні записки Українського генеалогічного товариства. – Київ, 2011. – Вип. IX (нової серії III). – С.69-84. Полное собрание законов Российской империи. – СПб, 1830. – Т. 22. – 1175 с.
4. Полное собрание законов Российской империи. – СПб, 1830. – Т. 22. – 1175 с.
5. Шепелев Л. Е. Титулы, мундиры, ордена– Ленинград: Наука, 1991. – 224 с.